

Jana Tóthová

Úvod do **transgenerační** psychologie rodiny

**Transgenerační přenos vzorců rodinného
traumatu a zdroje jeho uzdravení**

Jana Tóthová

Úvod do transgenerační psychologie rodiny

**Transgenerační přenos vzorců rodinného
traumatu a zdroje jeho uzdravení**

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Tóthová, Jana

Úvod do transgenerační psychologie rodiny : transgenerační přenos vzorců
rodinného traumatu a zdroje jeho uzdravení / Jana Tóthová ; [ze slovenštiny
přeložila Dagmar Pilařová]. – Vyd. 1. – Praha : Portál, 2011. – 256 s.
ISBN 978-80-7367-856-2 (brož.)

316.614.5 * 316.4.051.63 * 159.974 * 364.642-785.4

- psychologie rodiny
- mezigenerační vztahy
- psychická traumata
- rodinná psychoterapie
- příručky

364-1/-7 – Druhy sociální pomoci a služeb [18]

Lektorovala PhDr. Ludmila Trapková

Translation © Dagmar Pilařová, 2011

© Jana Tóthová, 2011

© Portál, s. r. o., Praha 2011

ISBN 978-80-7367-856-2

Obsah

Poděkování	9
Summary	10
Úvod	12
1 Historické kořeny transgeneračního přístupu	17
1.1 Transgenerační přístup v perspektivě archaického dědictví.....	17
1.2 Transgenerační přístup v psychoanalytické perspektivě.....	20
1.2.1 Sigmund Freud: Fylogenetická transmise archaického dědictví	20
1.2.2 Nicolas Abraham a Maria Toroková: Kryptonymická teorie a fantom.....	22
1.2.3 Haydée Faimbergová: Intergenerační transmise a střet generací.....	25
1.3 Transgenerační přístup v systémové perspektivě.....	27
1.3.1 Iván Böszörményi-Nagy: Transgenerační vztahová etika.....	27
1.3.2 Anne Ancelin Schützenbergerová: Transgenerační psychogenealogie.....	28
1.4 Transgenerační přístup v systemické perspektivě.....	30
1.5 Transgenerační přístup v psychosomatické perspektivě	32
1.6 Transgenerační přístup v narativní perspektivě.....	34
2 Transgenerační psychologie rodiny	37
2.1 Vymezení transgenerační psychologie	37
2.2 Transgenerační vývojový cyklus: horizontální a vertikální osa vývoje.....	39
2.3 Transgenerační emoční pole rodinného systému	41
2.3.1 Emoční pole triadického vztahového systému	41
2.3.2 Emoční pole nukleárního rodinného systému	43
2.3.3 Emoční pole transgeneračního rodinného systému.....	45
2.3.4 Dvě linie transgeneračních vztahů: vrozený a získaný rodový vztah.....	47

2.4 Transgenerační dědičnost rodových struktur	49
2.4.1 Transgenerační dědictví rodiny	49
2.4.2 Vztahové triády rodiny jako kodóny transgenerační dědičnosti	51
2.4.3 Sdílené a nesdílené transgenerační prostředí	52
2.5 Transgenerační přenos rodinné rezilience a vulnerability	55
2.5.1 Rezilience rodiny a transgenerační růstová spirála zdrojů	56
2.5.2 Vulnerabilita rodiny a transgenerační ztrátová spirála zdrojů	60
2.6 Transgenerační rodinná diagnostika	61
2.6.1 Využití ztrátové spirály v transgenerační diagnostice vulnerability	65
2.6.2 Využití růstové spirály v transgenerační diagnostice rezilience	66
3 Intragenerační přenos vzorců rodinného traumatu	68
3.1 Primární traumatizace rodinného systému	68
3.1.1 Intrapsychická traumatogenní dynamika	69
3.1.2 Intrarodinná traumatogenní dynamika	70
3.2 Sekundární traumatizace rodinného systému	71
4 Transgenerační přenos vzorců rodinného traumatu	75
4.1 Vědomý a nevědomý transgenerační přenos	76
4.2 Zdroj, mechanismus a projev transgeneračního přenosu	78
4.3 Transgenerační přenos prostřednictvím nevědomé intrapsychické dynamiky	80
4.3.1 Transgenerační přenos prostřednictvím odcizujících identifikací	80
4.3.2 Transgenerační přenos prostřednictvím vložených reprezentací	82
4.3.3 Transgenerační přenos prostřednictvím zástupného dítěte	83
4.4 Transgenerační přenos prostřednictvím strukturální rodinné dynamiky	85
4.4.1 Triangulace	86
4.4.2 Spoustifikace	90
4.4.3 Parentifikace	91
4.4.4 Převrácení rolí	95
4.4.5 Transdebitace	97
4.5 Transgenerační přenos prostřednictvím emoční dynamiky rodiny	98
4.5.1 Transgenerační přenos prostřednictvím citové vazby	98
4.5.2 Transgenerační přenos prostřednictvím sociální separace	101
4.5.3 Transgenerační přenos prostřednictvím syndromu výročí	103
4.5.4 Transgenerační přenos prostřednictvím emočního přerušování	106
4.5.5 Transgenerační přenos prostřednictvím neuzdravených emocí	108
4.5.5.1 Primární, sekundární a přenesené emoce	109
4.5.5.2 Transgenerační přenos smutku	110
4.5.5.3 Transgenerační přenos hněvu	112
4.5.5.4 Transgenerační přenos viny	113

4.6	Transgenerační přenos prostřednictvím rodinné komunikační dynamiky	115
4.6.1	Transgenerační přenos prostřednictvím rodinného násilí	115
4.6.2	Transgenerační přenos prostřednictvím rodinné tabuizace	118
4.6.2.1	<i>Tabu v archaických společnostech</i>	118
4.6.2.2	<i>Tabu v současné rodině</i>	119
5	Využití narativního přístupu v transgenerační psychologii	123
5.1	Traumatizace rodinné narativity	123
5.2	Narativizace rodinného traumatu	125
5.3	Transgenerační narativní přístup	126
5.4	Transgenerační narativní interview	127
5.5	Transgenerační narativní analýza	130
5.5.1	Narativní analýza příběhu původní rodiny rodiče	132
5.5.2	Narativní analýza příběhu současné rodiny rodiče	135
5.5.3	Narativní analýza transgeneračního přenosu rodinného traumatu	136
6	Využití rodinného genogramu v transgenerační psychologii	140
6.1	Rodinný genogram	140
6.2	Narativní dimenze vytváření genogramu	142
6.3	Genogramové interview	144
7	Narativní rekonstrukce příběhů transgeneračního přenosu rodinného traumatu i zdrojů jeho uzdravení	147
7.1	Příběh rodiče jako nepřijatého dítěte	148
7.1.1	Transgenerační přenos zranitelnosti v příběhu nepřijatého dítěte	148
7.1.2	Transgenerační přenos odolnosti v příběhu nepřijatého dítěte	152
7.2	Příběh rodiče jako opuštěného dítěte	155
7.2.1	Transgenerační přenos zranitelnosti v příběhu opuštěného dítěte	155
7.2.2	Transgenerační přenos rezilience v příběhu opuštěného dítěte	159
7.3	Příběh rodiče jako přivlastněného dítěte	162
7.3.1	Transgenerační přenos zranitelnosti v příběhu přivlastněného dítěte	162
7.3.2	Transgenerační přenos odolnosti v příběhu přivlastněného dítěte	165
7.4	Příběh rodiče jako využitého dítěte	168
7.4.1	Transgenerační přenos zranitelnosti v příběhu využitého dítěte	168
7.4.2	Transgenerační přenos odolnosti v příběhu využitého dítěte	172
7.5	Příběh rodiče jako pokořeného dítěte	176
7.5.1	Transgenerační přenos zranitelnosti v příběhu pokořeného dítěte	176
7.5.2	Transgenerační přenos odolnosti v příběhu pokořeného dítěte	179
7.6	Příběh rodiče jako přísně vychovávaného dítěte	182
7.6.1	Transgenerační přenos zranitelnosti v příběhu přísně vychovávaného dítěte	182
7.6.2	Transgenerační přenos odolnosti v příběhu přísně vychovávaného dítěte	186

7.7 Příběh rodiče jako zneužitého dítěte	188
7.7.1 Transgenerační přenos zranitelnosti v příběhu zneužitého dítěte.....	188
7.7.2 Transgenerační přenos odolnosti v příběhu zneužitého dítěte	194
8 Etiologická rodinná konstelace transgeneračního přenosu a uzdravení vývojového traumatu	198
8.1 Etiologické faktory pro transgenerační přenos traumatogenní dynamiky nepřijatého dítěte	199
8.2 Etiologické faktory pro transgenerační přenos traumatogenní dynamiky opuštěného dítěte.....	200
8.3 Etiologické faktory pro transgenerační přenos traumatogenní dynamiky přivlastněného dítěte	202
8.4 Etiologické faktory pro transgenerační přenos traumatogenní dynamiky využitého dítěte	203
8.5 Etiologické faktory pro transgenerační přenos traumatogenní dynamiky pokořeného dítěte	205
8.6 Etiologické faktory pro transgenerační přenos traumatogenní dynamiky přísně vychovávaného dítěte.....	206
8.7 Etiologické faktory pro transgenerační přenos traumatogenní dynamiky zneužitého dítěte	208
Závěr.....	210
Literatura	212
Příloha 1: Grafická symbolika pro vytvoření rodinného genogramu.....	222
Příloha 2: Rozhovor k ověření PTSD pro dospělé (Preiss et al., 2004)	226
Příloha 3: TSC-40: Seznam traumatických symptomů (Trauma Symptom Checklist-40)	229
Příloha 4: Příklad využití transgeneračního mapování vulnerability u transgeneračně oslabené rodiny X	231
Příloha 5: Příklad využití transgeneračního mapování rezilience u transgeneračně posílené rodiny Y	233
Příloha 6: Orientační schéma rodinného systému pro narativní interview.....	235
Jmenný rejstřík.....	237
Věcný rejstřík.....	241

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat své školitelce doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc., za její mnohaletou podporu, důvěru a smysluplnou kritiku, s nimiž mě srdečně provázela až do vzniku této knihy.

Děkuji všem institucím, terapeutickým centrům a seminářům, jež jsou v této práci zmiňovány, neboť formovaly a inspirovaly mou odbornou i vnitřní cestu.

Děkuji všem rodinám, které mi umožnily provázet je na jejich životní cestě. Bez jejich důvěry a ochoty sdílet se mnou strach a bolest z mnoha viditelných i neviditelných zranění, ale i radost z nastalých změn a pokroků by tato kniha nemohla vzniknout.

Děkuji své vlastní rodině, že mě naučila vnímat svět způsobem, který mi umožnil provázet tyto rodiny s porozuměním jejich bolesti i s hlubokou vírou v uzdravení jakýchkoli starých ran.

Děkuji Mirkovi, že s ním mohu každodenně sdílet smysluplnost této víry.

*Nemůžeme být opravdu šťastní, pokud naši předkové uvnitř nás trpí.
Učiníme-li krok vědomě, svobodně a šťastně,
děláme to pro všechny generace; předchozí i budoucí.
Ti všichni se pak navrátí domů ve stejný okamžik jako my.*

Thich Nhat Han

Summary

The main goal of this publication arose from the need to restore a missing perspective within the existing psychological framework; a perspective that could bring us an understanding of the transgenerational transmission of family traumas. The book shows transgenerational psychology in such a way as to not simply aim at stopping the transmission of family violence through generations, but to look for its causes in the parents' original families and to prevent the retraumatization of the next generations.

The first seven chapters introduce the theoretical background of transgenerational psychology and suggest some practical recommendations for the transgenerational diagnostics of traumatized families. These chapters also reveal the historical roots of the transgenerational approach and introduce the main terms of transgenerational psychology, such as *transgenerational developmental cycle*, *transgenerational emotional field*, *transgenerational inheritance*, etc. The study proposes the new concepts of *transgenerational gain and loss spirals* as well as the model of transgenerational transmission of family resilience and vulnerability.

Key attention is paid to the distinction between the intragenerational transmission of a family trauma in the context of a two-generation family and the transgenerational transmission of a family trauma as the result of an unhealed traumatic experience of past generations. The publication also deals with the transmission of traumatogenic dynamics and its healing sources in four dimensions of family interactions, i. e. unconscious, structural, emotional and communication dimensions. The book brings the explanation of many rather

unfamiliar psychological concepts, such as *deposited representations*, *anniversary syndrome*, *replacement child*, *spousification*, *parentification*, etc. The sixth and seventh chapters show the application of the narrative approach and the family genogram in the context of transgenerational psychology. In these chapters we can find a detailed description of a narrative reconstruction process of the healing story of family experiences, as well as examples of how to identify the key etiological factors for the repetition, as well as healing, of a family trauma. The eighth chapter describes a research project based on the transgenerational study of 46 families with experience of a family trauma in past generations. This study was made by parallel field work with families whose ancestors' traumatic environment was repeated through generations, and at the same time with healthy families which, despite the same experience of the traumatic past, managed to heal themselves. The publication tries to find an answer to the question of why in certain families the transgenerational transmission and the consequent repetition of the family trauma prevail, while in other families, despite the same traumatic inheritance, the members manage to create a healthy and functional environment for raising new generations.

The last chapter brings a summary of the revealed etiological factors of transgenerational family dynamics that not only lead to repetition of the past traumatic experiences but also enable their healing, which can be used as a valuable starting point for transgenerational family diagnostics as well as related therapeutic interventions.

Úvod

Hlavní cíl této knihy vzešel z potřeby poukázat na chybějící perspektivu v existujících psychologických směrech, která by mohla pomoci prolomit naše stagnující chápání tak závažného jevu, jakým je transgenerační přenos násilí v rodině. Má-li naše společnost odvahu čelit intrarodinnému traumatu, musí akceptovat, že žádné násilí není izolováno v jednom čase ani prostoru. Neuzdravená traumatogenní dynamika, kterou trauma zanechává v emočním poli rodiny, bude opakovaně hledat nové kontexty k vlastní reprodukci, dokud nebude konečně vyslyšena. Transgeneračně přenášené traumatické vakuum bude vtahovat každou novou generaci, jež zaváhá a z vlastních zdrojů nesníží ontologický dluh zanechaný vším, co zanedbaly generace předchozí. V rámci současné psychologie se rodí snaha porozumět rodinnému násilí v rámci sociálních kontextů rodiny, dosud však neexistuje žádný směr rodinné diagnostiky, který by překročil časovou perspektivu aktuálních rodinných problémů a zaměřoval se na proces jejich transgeneračního přenosu. Rodinná intervence v souvislosti s násilím vůči dítěti málokdy probíhá na pozadí hlubší znalosti původních rodin rodičů. V porovnání s kvalitou rodinné terapie v zahraničí nám stále chybějí citlivé genealogické nástroje, kterými bychom při běžném sezení s rodinou dokázali pracovat i s jejím transgeneračním přesahem. V kontextu našeho kulturního dědictví jsme se dosud neodvážili formulovat metaforu cyklického času v širší než intragenerační perspektivě života nukleární rodiny. Každá spolupráce s transgeneračně traumatizovanými rodinami ukazuje, že intervence týkající se aktuálních dimenzí života neumožňuje objasnit dynamiku transgeneračního přenosu. „Abychom skutečně pochopili životní příběh určitého člověka, musíme ho definovat v rámci všech

jeho potřeb, práv, závazků a zodpovědností v jeho rodinném vztahovém poli několika generací.“ (Schützenberger, 1998, s. 24) I symptomově nejzatíženější rodina může být jen posledním článkem neuzdraveného příběhu, který vtahuje novou generaci do neviditelné sítě transgenerační dynamiky. „A pokud zachytíme tři až čtyři generace, může se zjevit skrytý vývoj určitého dílčího aspektu příběhu rodu, jehož smysl při pohledu na jednu generaci, nebo dokonce jen jedince pochopitelně uniká, a rodina o něm nic neví.“ (Trapková, Chvála, 2004, s. 164)

Předkládaná kniha vzešla z rozsáhlého disertačního projektu transgenerační rodinné studie, který probíhal v letech 2006–2009 v České republice, na Slovensku a v USA a jehož původním cílem byl výzkum zaměřený na mezigenerační přenos rodinného násilí (Tóthová, 2009). K uzdravení traumatických rodinných vzorců reprodukujících se po generace, stejně jako k prevenci retraumatizace dalších generací nestačí jen diagnostika behaviorální komponenty vzorců násilí – je třeba celostní orientace na kvalitu transgeneračního potenciálu zdrojů jak rodinných zranitelností, tak rodinných sil. Tento předpoklad vedl k rozšíření kontextu výzkumné spolupráce s rodinami, která na rozdíl od existujících studií transgeneračního přenosu traumatu nespočívala jen ve spolupráci s rodinami, v nichž traumatizující cyklus rodinného násilí přetrvává a dochází k opakování traumatických zkušeností předků, ale i s rodinami, které se i přes traumatizující prostředí předchozích generací dokázaly uzdravit. Třigenerační rodinné příběhy, jež vzešly z této rodinné studie a jejichž narativní převyprávění tato publikace obsahuje, sice spojuje zkušenost rodinného traumatu v předchozích generacích, kvalita jeho uzdravení však vedla k odlišným trajektoriím životních cest současné generace.

Záměrem této knihy není jen zprostředkovat závěry této rodinné studie či formulovat praktická doporučení pro rodinnou terapii. Jejím cílem je návrh nového směru **transgenerační psychologie**, která by se nezaměřovala jen na přerušování cyklu transgeneračního přenosu násilí v současné rodině, ale pokusila by se i o hledání příčin tohoto přenosu v původních rodinách a o prevenci retraumatizace dalších generací. Transgenerační přístup předkládá novou perspektivu nahlížení každé rodiny jako nejlepšího možného prostředí, jež se mohlo zrodit v kontextu jedinečného multigeneračního dědictví. Transgenerační psychologie dává kvalitu aktuálního fungování rodiny do kontextu evolučních vzorců minulých generací. Tím, že v aktuální roztříštěnosti fungování dokáže dešifrovat klíčový moment narušení rodinného příběhu na jeho počátku v rodinách rodičů a prarodičů, vysvobozuje osobní příběhy všech členů rodiny ze vzájemné symptomatické svázanosti. Cílem mapování tohoto původu rodinných vzorců není

jen odhalit zdroje symptomů, ale také vymezit rodinné dimenze, zdroje sil či sociální podpory, které zůstaly emočně nezátížené a mohly by být signifikantním zdrojem pro prevenci následků v příštích generacích.

Rodinní terapeuti L. Trapková a V. Chvála na základě své dlouholeté praxe dokládají, že pokud v některé z předchozích generací došlo k traumatizující zátěži, v dalších generacích se opakovaně rozhodovalo, zda bude zranění vyléčeno, předáno nové generaci v nezměněné podobě, nebo transformováno v ještě hlubší rodinný dluh. „Vypadá to, jako by existovaly seberegulující síly rodu přestupující celé generace.“ (Trapková, Chvála, 2004, s. 169). Podle současné optiky rodinné terapie možnosti transgeneračního přístupu končí a zbývá jen individuální cesta uzdravování tam, kde už není možné v rodině najít žádné léčivé síly a transgenerační zdroje se zdají vyčerpané. „Celý rod jako by šel k zániku a nemá už dost sil postarat se o nejmladší generace potomků.“ (Chvála, Trapková, 2008, s. 127) Cílem předkládaného přístupu je ukázat, že nejvlastnějším smyslem transgenerační psychologie je služba rodině právě v okamžiku, kdy potřebuje získat přístup k léčivým silám, o nichž nemá tušení; najít pořádek uprostřed roztříštěných zkušeností, které nevidí; získat odvahu nepřestávat se snažit s vědomím, že každá rodina má dostatek obnovitelných zdrojů na to, aby nezvyšovala dluh předávaný nové generaci a aby dosáhla usmíření s generací předchozí. Transgenerační dědictví své rodiny si nemůžeme vybrat, nemůžeme ho změnit a v pravém slova smyslu ho nemůžeme ani uzdravit: znamenalo by to otočení péče proti směru přirozeného plynutí generací. Vždy si však můžeme svobodně zvolit způsob, jakým toto dědictví bude determinovat kvalitu zakotvenosti našeho života v přítomnosti, a tím i kvalitu dědictví předávaného generacím dalším. Transgenerační psychologie přináší rodině možnost spojit se s léčivými silami skrytého příběhu vlastního rodu, vždy ale záleží až na jejím vědomém rozhodnutí změnit siločáry jeho trajektorie.

Prvních sedm kapitol postupně přináší komplexní vymezení teoretického zázemí transgenerační psychologie a převedení teoretických konceptů do praktických doporučení – podkladů pro transgenerační diagnostiku rodiny. V prvních kapitolách se kniha věnuje **historickým kořenům transgeneračního přístupu** a představuje hlavní **tematické oblasti transgenerační psychologie**, jako jsou transgenerační vývojový cyklus, transgenerační emoční pole rodiny, transgenerační dědičnost a transgenerační přenos rezilience a vulnerability. Klíčová pozornost je věnována rozlišení **intrageneračního přenosu rodinného traumatu**, tzn. primárního, sekundárního a systemického rozměru traumatogenní dynamiky v kontextu nukleární rodiny, a **transgeneračního přenosu rodinného trau-**

matu jako následku neuzdravené traumatické zkušenosti minulých generací, která může být přenášena na potomky prostřednictvím čtyř hlavních dimenzí mezigeneračních rodinných interakcí: **intrapsychické, strukturální, emoční a komunikační dynamiky rodiny**. V knize najdeme kategorizaci mnoha dosud málo objasněných konceptů transgenerační psychologie, jako je např. koncept odcizujících identifikací, vložených reprezentací, zástupného dítěte či syndromu výročí, dále proces spoustifikace, parentifikace či transdebitace. Kniha přináší nové koncepty **transgenerační ztrátové a růstové spirály rodinných zdrojů** a model **transgeneračního přenosu rezilience a vulnerability**¹. Šestá a sedmá kapitola knihy přibližují možnosti využití **narativního přístupu a rodinného genogramu** v kontextu transgenerační psychologie rodiny, a to včetně přehledu grafické symboliky pro kresbu genogramu, který dosud není v české psychologické literatuře dostupný. V těchto kapitolách najdeme praktická doporučení pro komplexní proces narativní rekonstrukce, tzn. vytváření léčivého transgeneračního příběhu rodiny na základě rodinného interview, stejně jako podklady pro jeho následnou narativní analýzu, jež umožňuje identifikovat klíčové etiologické faktory transgeneračního přenosu i uzdravení rodinného traumatu. Osmá kapitola přináší sedm transgeneračních příběhů odvíjejících se od sedmi archetypálních forem vývojového traumatu, které jsou výsledkem narativní analýzy celkem 46 třígeneračních interview s rodinami. Každý z těchto sedmi příběhů sestává z **verze rezilientní**, jež popisuje cestu uzdravení rodinného traumatu, a **verze vulnerabilní**, která ilustruje přenos a opakování traumatických zkušeností v dalších generacích. Kniha se tak snaží odpovědět na otázku, **proč v některých rodinách převažuje transgeneračně předávané dědictví traumatických zranění a dochází k opakování rodinného traumatu, zatímco v jiných rodinách, které si z minulosti přinášejí stejný potenciál rizikových faktorů, dochází k vytvoření optimálně fungujícího prostředí**. Poslední kapitola přináší shrnutí **etiologických faktorů transgenerační rodinné dynamiky**, a to jak pro přenos, tak pro uzdravení traumatických zranění rodinného systému, jež mohou sloužit jako východisko pro transgenerační rodinnou diagnostiku či navazující terapeutické intervence.

V zahraničí tvoří transgenerační psychologie rodiny neodmyslitelnou součást psychologické praxe, zatímco u nás chybí nejen v nabídce psychologických služeb, ale i v koncepci pregraduálního i postgraduálního psychologického vzdělání.

---

1 V následujícím textu budou pojmy rezilience a odolnost, stejně jako vulnerabilita a zranitelnost, používány jako synonyma.

Následující stránky nechtějí být ničím víc než výzvou k celostnějšímu terapeutickému přístupu k traumatizovaným rodinám, který by dokázal překročit aktuální symptomatické hranice dvougeneračního rodinného systému a pracovat s emočním a duchovním dědictvím předchozích generací. V současné době, kdy jsou instituce nejen rodiny, ale i celé kultury vyvazovány z kontinua generací svých předků a ztrácejí po tisíciletí ověřovaný kontext tradičních životních vazeb, přesahuje význam transgenerační psychologie hranice psychologických věd. Transgenerační psychologie potřebuje rozšířit rámec své kompetence a reflektovat závažné společenské jevy dříve, než si další generace začnou žádat odpovědi formou symptomatické reprodukce zla, které jsou dnes jejich rodiče možná schopni uzdravit. Podmínkou tohoto uzdravení je, aby nová generace prokázala více odvahy a vynaložila větší úsilí než generace předchozí. Aby dokázala snížit zděděný dluh schopností předat vlastním potomkům něco, co sama nikdy nedostala. „Rodiny, které se dnes vydávají na podobnou cestu, dobře vědí, co to jsou dny na poušti: matky, které samy nedostaly od svých matek, musí dát svým dětem i to, co jim samotným chybělo. Jinak se dluh neodčiní.“ (Chvála, Trapková, 2008, s. 18)

Tato kniha vznikla díky svědectvím životních příběhů, že předpokladem odčinění těchto mezigeneračních dluhů není nic víc a nic méně než odvaha otevřít se schopnosti milovat svou zraněnou rodinu svým zraněným srdcem.

Historické kořeny transgeneračního přístupu

1.1 Transgenerační přístup v perspektivě archaického dědictví

Protože posvátný čas je časem původu, ... člověk se bude snažit tohoto původního času periodicky znovu dosahovat, ... svátek není „připomínkou“ určité mytické události, ale jeho reaktualizací. ... Terapeutickým cílem tohoto návratu je, aby takový člověk začal novou existenci, aby se znovu (symbolicky) narodil.

Eliade, 2006, s. 56–57

Zachytit ohniska zdrojů životních sil prehistorické rodiny, která by nám pomohla porozumět důležitosti transgeneračních vazeb v tradičních kulturách, předpokládá překročit horizont našeho chápání nukleární rodiny a pokusit se nahlédnout ji předtím, než byla vyvázána z kontinua generací předků i širokých příbuzenských sítí; než byla desakralizována umrtvením posvátných tradic a formalizací rituálů; než byla amorfizována množstvím nových, alternativních forem. Každodenní život tradiční rodiny vyžadoval neustálou synchronizaci s posvátnými archetypy předcházejících generací, jichž se dosahovalo pravidelnou mytickou artikulací a rituální inscenací zděděných tradic. Na rozdíl od moderní rodiny, jejíž fungování přestává být vázáno na místní kontexty sociálních interakcí, bylo ontologické bezpečí tradiční rodiny zakotveno výhradně v lokálních kontextech poskytujících pevné horizontální i vertikální vztažné body v rámci široké příbuzenské sítě i dlouhé linie rodinných předků (Berger, Berger, Kellner, 1973).

Religionistické teorie přibližují chápání času v archaických kulturách termínem *anakyklósis* – „věčný návrat“ (Eliade, 1993, 2006; Horyna, 1994). Koncept věčnosti před ně nebyl postaven jako eschatologický dějinný cíl typický pro monotheistické kultury, ale byl všudypřítomný prostřednictvím cyklicky se navracejícího času původu. Víra v možnost pravidelného symbolického obnovování kvality primordiálního času nejstarších rodinných předků byla jedním z nejdůležitějších stabilizujících prvků tradičních pospolitostí. Mircea Eliade (1993) hovořil o **cyklické regeneraci času**. Pozorování biokosmického rytmu střídání přírodních cyklů, kdy konec určitého časového období přechází plynule v začátek nového, vedlo v archaickém vnímání k předpokladu, že obnovování prvotního času je možné dosahovat i v každodenním životě rodiny pravidelným mytickým a rituálním ukotvováním. Smysl tohoto symbolického návratu do prapůvodní doby předků spočíval v zpřítomňování zdrojů sil primordiálního času nejstarších generací, které chránily rodinu před zranitelnostmi profánního světa. Člověk archaických kultur se domníval, že přerušeni transgenerační kontinuity zanedbáním dědictví minulých generací a včlenění do lineárního času orientovaného na budoucnost, který nemá vzorové modely pro řešení klíčových životních situací, vystavují rodinné společenství neznámým formám zranitelnosti. Předpokládal, že rodina, jež ztratila ukotvení v transgeneračních zkušenostech a nedisponuje dostatečnými zdroji sil tváří v tvář všudypřítomnému chaosu, neztrácí jen schopnost čerpat ze zděděných zdrojů, ale i možnost předávat nové zdroje sil dalším generacím. Pro člověka tradičních kultur to znamenalo žít podle archetypálních vzorů předků a odmítat uchovávat vzpomínky na události, k jejichž zvládnutí neexistuje v minulých generacích vzorový model, a které proto vzdalují potomky archetypálním zdrojům sil a posilují nežádoucí transgenerační diskontinuitu (Eliade, 1993).

Anthony Giddens v souvislosti se strukturací času v tradičních kulturách hovořil o **reverzibilním čase**. Čas tradičních kultur se řídil principem opakování, díky němuž minulost ani budoucnost nejsou vnímány jako diskrétní fenomény oddělené od probíhající přítomnosti (Giddens, 1998). Tradice tak „příspěvá základním způsobem k ontologickému bezpečí tou měrou, jak udržuje důvěru v kontinuitu minulosti, současnosti a budoucnosti...“ (Giddens, 1998, s. 96) Transgenerační kontinuita byla imanentním prvkem hierarchizace času, v níž přítomnost zůstává v područí mytické minulosti a kde všechna pohybová energie jako by sloužila jen k uchovávaní toho, co už existuje. „To, co dává bytí smysl, co řídí naše skutky, z čeho čerpají naše zvyklosti, není z nás, ale z dřívějšíka ... všechno, co je, už mělo své pevné místo a poslání v oněch tvůrčích dobách ... A všechny běžné věci dál platí tak, jak se zaběhaly v opakovaném střídání generací.“ (Gauchet, 2004, s. 33)

Myšlenka periodické regenerace života nezrodila jen myšlenku reverzibility času, ale i představu životního cyklu člověka, který už není vymezen narozením a smrtí, ale pokračuje přetrvávajícím spolubytím zesnulého s jeho rodinou: „Mrtví zůstávají i po smrti součástí lidského společenství ... jsou živým neustále nablízku...“ (Navrátilová, 2004, s. 226) Tato představa souběžnosti časoprostoru živých a mrtvých byla základním konektivním principem transgenerační kontinuity tradičních rodin. Víra v posmrtnou přítomnost zesnulých byla upevňována během každoročních slavností kosmogonického aktu stvoření, kdy prostřednictvím rituálů docházelo k symbolickému rušení historického času. Svět byl zničen a znovustvořen, čímž umožňoval návrat mrtvých k rodinám, protože „...čas je vyřazen, a oni se tedy mohou zase stát současníky živých...“ (Eliade, 1993, s. 45). Duchovní síla předků byla ohniskem spirituální dimenze rodinného života pravděpodobně všech přírodních klanů. Mytické příběhy udržovaly vztahy lidí s příbuznými i dávnými předky, slavnostní inscenace rituálů zase umožňovaly symbolické přenesení rodiny do pradávných dob, ve kterých „bezpečně ukryty nacházejí archaické kultury sobě vlastní jistoty“ (Horyna, 2001, s. 75). Charakter každodenních aktivit byl ponořen do posvátné dimenze napojením na dědictví mytických a rituálních tradic (Kováč, 2005). „S touto paradoxní rovnováhou, kde se odstup stává blízkostí ... a kde se jiná doba, posvátný okamžik prapůvodu, v rituálech pravidelně vrací obnovit a jakoby znovuzrodit svět, ... to je svět lidí právě žijících. I toto ustavičné navracení se k počátečnímu okamžiku a obnovování zdrojů z něj je úměrné tomu, jak radikálně jsme se mu vzdálili.“ (Gauchet, 2004, s. 35)

Navzdory snahám církevního katolicismu přerušit jeden z nejuniverzálnějších projevů lidové kultury, vazbu živých ke svým mrtvým předkům, se definitivní vyloučení mrtvých ze světa živých nepodařilo. Prosazením liturgických obřadů v katolické církvi měla být duše člověka posledním pomazáním a pohřební bohoslužbou nevratně odevzdána Bohu s výjimkou jediného oficiálního vzpomínkového dne Památky zesnulých. Přestože uctívání mrtvých bylo vyvráceno jako pohanský magický zvyk, pod vrstvou křesťanské liturgie přetrvávala v rodinách ještě dlouhá století implicitní víra ve svět mrtvých jako všudypřítomný prostor, s nímž je možné kdykoli komunikovat. V lidové symbolice se do 19. století zachovala na pozadí křesťanských slavností dokonce i latentní revalorizace archaické souvislosti lidského života a zákona periodického obnovování přírody (Eliade, 1993). Rodinný svět lidových slovanských tradic zůstal plný úcty k předkům, považovaným po smrti za „ochránce domovů“ (Navrátilová, 2004). Bylo to až 20. století, kdy začalo vědomí souvislosti světa živých a mrtvých slábnout a rodina ztratila schopnost „intenzivněji vnímat ... čas vztažený k věčnosti, věnovaný symbolické komunikaci s mrtvými“ (Navrátilová, 2004, s. 340).

Hlubší porozumění této představě souběžnosti světa živých a jejich zesnulých příbuzných umožnil Arnold van Gennep a jeho významná studie třífázového charakteru přechodových rituálů (van Gennep, 1997). Van Gennep se domníval, že přijetí duše zesnulého do světa mrtvých neznamenal, že nemůže zůstat v kontaktu se světem živých. V porovnání s liminární a postliminární fází pohřebního obřadu, jejichž prostřednictvím byl zesnulý připravován na přechod a přijetí ve světě mrtvých, byl na první, preliminární fázi pohřebního rituálu, symbolizující odloučení od světa živých, kladen nejmenší důraz. Na základě tohoto objevu předpokládal, že odloučení od zesnulého potřebovalo v tradičních kulturách menší rituální oporu, protože bylo jen otázkou změny formy spolubytí s ním a počítalo se s jeho pokračujícím pravidelným začleňováním do světa živých. Hřbitov jako výlučné místo pobytu zesnulých původně neexistoval. Mrtví byli pochováni v blízkosti domovů a pouto s nimi tak mohlo být každodenně upevňováno (van Gennep, 1997). V dnešní době, která byla z podobného kontextu transgenerační kontinuity vyvázána, může tento oslabený aspekt pohřebního obřadu, v posledních desetiletích ještě víc vyprázdňený a formalizovaný, představovat jedno z vysvětlení, proč rituál pohřbu přestává být plnohodnotným prostorem pro rozloučení se zesnulým a zanechává v rodině neukončený proces truchlení – jednu z nejhlubších zranitelností, jaké mohou být novým generacím předány.

1.2 Transgenerační přístup v psychoanalytické perspektivě

1.2.1 Sigmund Freud:

Fylogenetická transmise archaického dědictví

Historické kořeny současného transgeneračního přístupu sahají až k **hlubinné psychoanalýze** a dílu **Sigmunda Freuda** (1856–1939). Myšlenka transgenerační transmise se zrodila dávno před svou explicitní formulací v osmdesátých letech 20. století prostřednictvím Freudových pojmů kulturního či fylogenetického dědictví, které je novým generacím předáváno prostřednictvím transgenerační dynamiky paměťových stop. Jeden z jeho nejstarších odkazů na intergenerační dynamiku je možné najít v eseji *Mourning and Melancholia* z roku 1915, v níž za hlavní mechanismus přenosu mezi generacemi považoval proces iden-

tifikace, zprostředkující přetrvávající působení ztraceného objektu ve struktuře ega (Freud, 1915²)

Za další koncept, jímž Freud obohatil psychoanalytický rozměr transgeneračního přístupu, je možné považovat anglický termín *the uncanny*, který se překládá jako „něco tísnivého“ a byl představen ve stejnojmenném eseji z roku 1919: „Je to neočekávaný a zdánlivě nesrozumitelný návrat něčeho, co bylo před lety zažité, ale stále není překonané ... jsou to pozůstatky archaických zážitků, které měly být potlačeny a teď ožívají.“ (Freud, 1919, s. 240) Etymologii slova je možné odvodit z německého termínu *unheimlich*, jímž Freud přebírá Schellingovu formulaci „tísnivého“ jako něčeho, co je současně důvěrně známé i neznámé, obávané i vytoužené; něčeho, co mělo zůstat tajemstvím, ale bylo odhaleno (Freud, 1919, s. 220). Freud tyto nejisté pocity vysvětluje jako „signály tvorby nevědomých procesů vzniklých z vytěsnění, které mohou dosahovat mnoha podob“ (Freud, 2003, s. 176).

Problém fylogenetické transmise vystoupil do popředí poprvé v roce 1933 Freudovou zmínkou ve spisu *New introductory lectures on psychoanalysis*, kde potvrdil, že dětské superego není formováno obrazem skutečných ani imaginárních rodičů, ale modelováno intrapsychickou strukturou rodičovského superega, které se tak stává mediátorem pro přenos kulturního dědictví: „Dětské superego ve skutečnosti není vybudováno podle modelu jeho rodičů, ale podle modelu superega jeho rodičů; jejich obsahy jsou stejné a stávají se širitelem tradic a vůči času odolných hodnot, které se tímto způsobem předávají z generace na generaci.“ (Freud, 1933, s. 67) Freud tím posunul důraz z přímých rodičovských **intergeneračních identifikací** na **transgenerační vazbu** s prarodiči, staršími předky a mytickými postavami v rodinné historii.³ K představě fylogenetického dědictví se vrátil ve svém kulturně-antropologickém příspěvku *Moses and monotheism* z roku 1939, podle něhož je kulturní dědictví tvořeno nejen intrapsychickými dispozicemi, ale i konkrétními paměťovými stopami zkušeností zděděnými po

2 Esej pod názvem *Smutek a melancholie* je na českém trhu v současnosti dostupný v 10. svazku vybraných spisů (s. 365–378): Freud, S. (2002): *Spisy z let 1913–1917. Desátý svazek Sebráných spisů Sigmunda Freuda*. Praha, Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek.

3 Myšlenka transgeneračního přenosu prostřednictvím „rodinného nevědomí“ (*family unconscious*) byla formulována o pár let později zakladatelem skupinové psychoterapie Jacobem L. Morenem (1934). Mezi jeho klíčové myšlenky, které přispěly k rozvoji transgeneračního přístupu, patří koncept „tele“, jenž je odvozen z řeckého slova „vzdálenost“. Konceptem „tele“ Moreno chápal nevědomou a reciproční komunikaci v rámci skupiny jedinců propojených intimními vazbami, která slouží jako dynamický činitel přenosu interpersonálních informací v rámci jejího emočního pole. (Moreno, 1934)

především generací: „Archaické dědictví lidí zahrnuje nejen dispozice, ale i ... paměťové stopy zkušeností předcházejících generací.“ (Freud, 1939, s. 99)⁴

1.2.2 Nicolas Abraham a Maria Toroková: Kryptonymická teorie a fantom

*To, co pronásleduje, nejsou mrtví, ale mezery v nás,
zanechané tajemstvími druhých.*

Abraham, Toroková, 1994, s. 171

Transgenerační přístup byl zformulován v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století nezávislými příspěvky několika rodinných terapeutů, a to především francouzské psychoanalytičky **Francoise Doltové**, maďarsko-amerického psychiatra **Ivána Böszörményi-Nagy**e a dvojice francouzských psychoanalytiků maďarského původu **Nicolase Abrahama** a **Marie Torokové**.⁵ Dvojice naposled zmiňovaných autorů publikovala v roce 1978 na základě své dvacetileté praxe sbírku článků, která vyšla pod anglickým názvem *The Shell and the Kernel: Renewals of Psychoanalysis* (Abraham, Toroková, 1994). Tento soubor esejů přinesl široce diskutované koncepty *the crypt* („krypta“) a *the phantom* („fantom, přelud, přízrak“), jimiž předložili vlastní a originální psychoanalytickou teorii transgeneračního přenosu:

- a) neukončený zármutek po traumatické ztrátě blízké osoby a následky přenosu jeho neuzdravených aspektů v podobě endokryptických identifikací („krypta“);
- b) nedostatečně pohřbené či uzavřené události rodinné minulosti, které se mohou vynořit v pozdějších generacích v podobě odcizujících identifikací („fantom“).

Kryptonymická teorie vychází z předpokladu, že neukončený proces truchlení spočívá v odmítnutí přijmout či v neschopnosti uzavřít proces truchlení akceptováním skutečnosti ztráty blízkého člověka. V případě, že jej provází absence přirozeného emočního vyjádření smutku, která neumožňuje zesnulé osobě „odejít“, dochází k prožívání jejího

4 Esej s názvem *Muž Mojžíš a monoteistické náboženství* je na českém trhu dostupný v 16. svazku vybraných spisů (s. 87–203): Freud, S. (1998): *Spisy z let 1932–1939. Šestnáctý svazek Sebranych spisů Sigmunda Freuda*. Praha, Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek.

5 Skutečnost, že transgenerační přístup založili výlučně terapeuti středoevropského nebo východoevropského původu, připisuje Iván Böszörményi-Nagy dědictví emigrantské kultury, v jejímž základě leží neustálé hledání vlastních kořenů, tradic a jazyků. Je proto možné, že tato snaha je vyživována nevědomou snahou obnovit dávný sociální status předků a vyléčit hluboké rodinné rány týkající se otázky původu (Böszörményi-Nagy, Ulrich, 1981).

obrazu v nevědomí pozůstalého v podobě „krypty“ (angl. *crypt, tomb of repression*).⁶ Dynamika **endokryptické identifikace** se proto netýká ani tak objektu jako procesu neukončeného zármutku. Následkem traumatické ztráty je záměňována identita truchlícího a zesnulého člověka prostřednictvím psychické endokryptické formace, která slouží k maskování skutečného utrpení. Neakceptování skutečnosti ztráty zesnulého člověka jako by vedlo k vytvoření jakési „náhradní emoční hrobky“. Zesnulý je „pochován“ v rámci intrapsychoického prostoru člověka, jenž neukončil proces truchlení a nepřipouští realnost jeho pochování ve vnějším světě. Je možné říct, že endokryptická identifikace vzniká intrapsychoickým štěpením, jehož následkem přebývají v člověku dvě osoby, aniž by jedna o druhé věděly (Abraham, Toroková, 1994). „Krypta má v topografii psychiky přesně vymezené místo. Není výtvořem ani dynamického nevědomí, ani introjekcí ega – je uvězněna v jakémisi umělém meziprostoru mezi nimi.“ (Abraham, Toroková, 1994, s. 159) Neuzdravený aspekt minulosti zůstává ležet nepohřbený, neschopný růstu ani rozkladu, a stává se překážkou osobnostní integrity a vývoje. Willy Baranger (1961) hovořil v souvislosti s „kryptou“ o „žijícím mrtvém“ (angl. *the living dead*).

Teorii fantoma představili autoři v posledním eseji citované sbírky pod názvem *Secrets and Posterity: The Theory of the Transgenerational Phantom* (Abraham, Toroková, 1994). Tento esej nebyl jen shrnujícím článkem jejich vědecké činnosti a nejlustnějším příspěvkem k transgeneračnímu přístupu, ale i zásadním překročením individuální psychoanalytické perspektivy a freudiánské psychopatologie, podle níž jsou symptomy intrapsychoickou záležitostí a pocházejí výlučně z individuální životní zkušenosti jedince.⁷ Abraham a Toroková se domnívali, že za určitých okolností mohou být v rodině překročeny generační hranice a může dojít k přenosu pozůstatků tabuizovaného či traumatického intrapsychoického materiálu rodinných předků. Zatímco koncept „krypty“ se vztahoval na intrapsychoickou strukturu vznikající následkem individuální traumatické zkušenosti, teorie „fantoma“ umožňuje odkrýt transgenerační následky traumatických zážitků minulých generací. Výrazem „fantom“ autoři označo-

6 Autoři svou kryptonymickou teorii představenou v eseji *Mourning or Melancholia: Introjection versus Incorporation* (Abraham, Toroková, 1994) navázali na Freudův příspěvek k problému neukončeného truchlení z roku 1915 pod názvem *Mourning and Melancholia* (Freud, 1915). Zatímco Freud hovořil o „egu v přestrojení objektu“, tj. o člověku, který v sobě neukončeným truchlením udržuje obraz ztraceného člověka, Abraham a Toroková se domnívali, že je to objekt, „který nosí ego jako masku“ (Abraham, Toroková, 1994, s. 141).

7 Freud sice představil myšlenku fylogenetického dědictví (Freud, 1933), jejím primárním cílem však bylo odhalit jakési neměnné psychické struktury zachovávající nejstarší zkušenosti lidstva, tzn. jednalo se spíše o kulturně-antropologický teoretický koncept. Cílem Abrahama a Torokové (1994) bylo odhalit nedobrovolnou transmisi neuzdravených zkušeností posledních rodinných generací, přičemž vycházeli z bezprostředního kontextu práce s rodinou a problému transgeneračně vázaných rodinných tajemství.

vali „výtvar dynamického nevědomí, který nevzniká vlastní represí daného subjektu, ale v důsledku bezprostřední empatie s nevědomým či potlačeným obsahem psychiky rodičovského objektu“ (Abraham, Toroková, 1994, s. 181). Nevysvětlitelné chování pacientů autoři chápali jako šifrující metaforu tragických událostí rodinné minulosti, které jsou nevědomě předávány a zpřítomňovány v další generaci. Současný člen rodiny se stává jakýmsi mediátorem nevyřešených problémů či nevyslovených tajemství svých předků identifikací s jejich intrapsychickým obsahem. To, co vytváří koherentní spojnicí mezi původně nespojitými generacemi, je neukončený proces zármutku a následné tabuizační mechanismy a latentní vzorce rodinné interakce.⁸

Mechanismus transgeneračního přenosu autoři odvozovali od prvotní symbiotické jednoty matky a dítěte v prvních měsících života dítěte. „Vývojem se tato duální jednota matky a jejího dítěte transformuje ve vnitřní dualistickou jednotu mezi nevědomím a egem.“ (Abraham, Toroková, 1994, s. 399) Myšlenka duálního charakteru této prvotní vazby je podle autorů hlavním faktorem, který umožňuje porozumět manifestaci fantomových symptomů. Právě tato prvotní vazba způsobuje, že dítě se stává vnímavým vůči prázdným místům ve vlastním vědomí, která jsou zanechána nevyřčeným tajemstvím rodičů a prarodičů. Tento proces autoři vysvětlují procesem **inkorporace**: předpokládali, že určitý zakázaný objekt (zamlčované tajemství) se usadí v dětské psychice jako náhrada introjekce, která selhala, tzn. že dítě nedokáže asimilovat neukončené trápení rodiče, čímž dochází k vytvoření specifické transgenerační vazby. Zajímavým zjištěním bylo, že iniciátorem mezigenerační transmise se může stát nejen matka, ale i samotné dítě. Záleží na tom, kdo z nich v rámci jejich společné symbiotické jednoty v sobě nese zážitek chybějící matky. Tomuto závěru je možné rozumět tak, že prvotní vazba neznamená jen zvýšenou vnímavost dítěte vůči zraněním matky, ale i následnou matčinu senzitivitu vůči zraněním dítěte. Dítě, které v matčině mysli zrcadlově nezachytí svůj vlastní obraz, místo něj najde odcizenou matku s vlastními zraněními (Winnicott, 1967). Tento dětský zážitek matčiny nedostupnosti může následně zpětnovazebně vyvolávat i u samotné matky případné bolestné zážitky v souvislosti s vlastní matkou – to znamená, že je to nakonec matka, kdo přenáší vlastní zkušenost matčiny nedostupnosti.⁹

8 Koncept fantoma, který se týkal přenosu neuzavřeného zármutku, rozšířila Toroková v roce 1975 o objasnění transgeneračního přenosu nevědomého strachu v příspěvku *The story of fear* publikovaném jako desátý esej citované sbírky (Abraham, Toroková, 1994).

9 Podobný koncept tzv. mrtvé matky (angl. *dead mother*) nacházíme i v díle francouzského psychoanalytika Andrého Greena. Autor popisuje klinický stav dítěte vznikající v důsledku nedostatečné emoční investice matky, která se stáhla do emočně umrtveného stavu, tzv. prázdného truchlení. Následná identifikace dítěte s „mrtvou matkou“ může vážně narušit kvalitu jeho emočního a interpersonálního vývoje (Kohon, 2005).

Fonagy a Targetová představili v rámci svého modelu vývojové patologie koncept „cizího self“ (2005, s. 281–283), který navazuje na představené myšlenky Abrahama a Torokové. V případě, že péče rodiče není dostatečně citlivá, dochází k narušení vývoje dětského self. Zvnitřněný rodič zůstává nepropojen s utvářející se identitou dítěte. Pokud se následující roky obejdou bez větších traumat, rané trhliny v self budou postupně překrývány příběhy vztahujícími se k soudržnému self. „Cizí self je nejzhousebnější, když pozdější traumatické zkušenosti v rodině nebo mezi vrstevníky dítě donutí, aby se od bolesti disociovalo a použilo cizí self k identifikaci s agresorem. V takových případech trhliny obsadí obraz agresora a dítě se začne prožívat jako destruktivní.“ (Fonagy, Targetová, 2005, s. 282)

1.2.3 Haydée Faimbergová: Intergenerační transmise a střet generací

Argentinská psychoanalytička **Haydée Faimbergová** významně přispěla k obohacení psychoanalytické perspektivy transgeneračního přístupu a studia vazeb mezi generacemi. Její dílo *Narcistický rodič a střet generací* (Faimbergová, 2001), jež věnovala problému provázanosti jednotlivých generací v rodině, bývá považováno za pokračování prací Nicolase Abrahama a Marie Torokové (1994), zejména jejich konceptů „krypty“ a „fantoma“. Už první počátky její klinické praxe ji upozornily na formující vliv určitých momentů rodinné historie na život pacientů. Faimbergová vidí každého pacienta nejen jako psychickou monádu, ale jako bytost formovanou jak vědomými, tak nevědomými intervencemi předchozích generací. Za nejnáchylnější k transgeneračnímu přenosu považuje autorka rodinná témata zamlčovaná a tabuizovaná. V souvislosti s přenosem mezi generacemi Faimbergová (2001) hovořila o **intergenerační** či **mezigenerační transmissi**, v užším smyslu o tzv. **střetu generací** (franc. *télescope*).¹⁰ Generačním střetem rozuměla konfrontaci intrapsychiek objektů odlišných generací,

¹⁰ Intergenerační transmise nevědomými identifikacemi byla v psychoanalýze známa už delší dobu. Věřilo se, že nevědomí matky a dítěte jsou už v prenatalním období vzájemně propojena, čímž dítě získává nevědomý přístup k rodinné historii několika generací. Mezi první práce patří výzkum **Anny Freudové** a **Dorothy Burlinghamové** (1942), ve kterém zkoumaly vzorce nevědomé emoční komunikace mezi matkami a jejich dětmi v období německého bombardování Londýna během druhé světové války. Studie **Harryho Sullivana** (1962) se zaměřovala na komunikační vzorce matek s diagnostikovanou schizofrenií. Maďarská psychoanalytička **Therese Benedeková** (1949) byla jednou z prvních, kdo už v roce 1949 hovořili o dyádě matka–dítě jako o emoční symbióze, přičemž trvala na tom, že má být interpretována transgeneračně.